

DOI: <https://doi.org/10.17721/2306-5680.2023.2.1>

УДК 551.5; 556

Манукало В.О.¹, Хільчевський В.К.², Гребінь В.В.²

¹Український гідрометеорологічний інститут ДСНС України та НАН України, Київ

²Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УКРАЇНЬСЬКА НАУКОВА ГІДРОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Метою цієї статті є ознайомлення широкого загалу науковців, освітян та практиків, які працюють у царині гідрології, використання та охорони поверхневих вод суходолу із становленням та розвитком української наукової термінології, а також напрацюваннями з цього напрямку досліджень за період незалежності України, які виконано в Українському гідрометеорологічному інституті ДСНС України та НАН України та на кафедрі гідрології та гідроекології географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Статтю підготовлено за результатами напрацювань авторів із розроблення гідрологічної нормативної, навчальної та науково-довідкової літератури, а також опрацювання відповідних українських і закордонних літературних джерел. Показано здобутки, проблемні питання, а також окреслено пріоритетні завдання щодо розвитку з цього напрямку досліджень.

Ключові слова: гідрологія суходолу, наукова термінологія, становлення, розвиток, Україна.

Вступ. Слово «термін» у перекладі з латини означає «межа» і за визначенням фахівців-мовознавців являє собою слово або словосполучення, яке зіставляється з чітко окресленим поняттям з певної сфери суспільної діяльності (науки, мистецтва, політики тощо) і вступає в системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – термінологію [3, 9, 11].

Від того, наскільки добре науковці, викладачі навчальних закладів та практики володіють науковою термінологією, тобто правилами застосування слів і словосполучень, які означають поняття у певних галузях знань, залежить їхній професійний рівень. Стан розвитку національної наукової мови можна розглядати як показник, який у загальному вигляді віддзеркалює інтелектуальний, культурний та громадянський розвиток суспільства. Національна наукова термінологія формується і розвивається під впливом низки чинників, серед яких, в першу чергу, варто назвати загальний стан науки і техніки, рівень застосування літературної мови та національну свідомість суспільства.

Дослідження проблематики становлення та розвитку наукової термінології в Україні є важливим не тільки для мовознавців, а й для широкого загалу науковців, освітян та практиків, оскільки формування української наукової мови на теренах нашої держави відбувалося за несприятливих умов бездержавності, що тривалий час унеможливило становлення національної термінології.

Актуальність питання належного фахового застосування української наукової термінології та її подальшого розвитку зростає в умовах науково-технічного прогресу, перебудови національної свідомості суспільства, зміцнення статусу української мови. Вітчизняна наука активно інтегрується до світової наукової спільноти, а термінологія через мовну взаємодію розширює й поглиблює зв'язки українських вчених із зарубіжними колегами.

За період незалежності в Україні проведено значну роботу щодо розвитку наукової термінології за багатьма напрямками наук про Землю, зокрема, в галузі гідрології. Але, на думку авторів, забезпечення науковців, освітян та практиків нормативною та науково-довідковою літературою, яка б з одного боку, розширювала межі застосування української

мови, а з іншого, інтегрувала в національну термінологію міжнародні усталені терміни, відстає від вимог сьогодення. Актуальність цього питання зростає з огляду на те, що в 2022 р. Україна отримала статус країни-кандидата у члени Європейського Союзу.

Питання історії становлення та розвитку української наукової мови, а також проблеми, які ставали на заваді формуванню національної термінології розглянуто у низці досліджень [3, 9-11]. Результати цих досліджень використано авторами в статті. Що стосується робіт, у яких досліджується історія формування, сучасний стан та перспективи розвитку української наукової термінології в галузі гідрології, то можна назвати лише вкрай обмежену їхню кількість [4-6, 18].

Метою цієї статті є ознайомлення широкого загалу науковців, освітян та практиків, які працюють у царині гідрології, використання та охорони поверхневих вод суходолу із становленням та розвитком української наукової термінології, а також напрацюваннями з цього напрямку досліджень за період незалежності України, які виконано в Українському гідрометеорологічному інституті ДСНС України та НАН України та на кафедрі гідрології та гідроекології географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Матеріали та методи дослідження. Статтю підготовлено на основі результатів напрацювань авторів із розроблення державних стандартів, навчальної, наукової та науково-довідкової літератури, а також опрацювання відповідних українських і закордонних літературних джерел, у яких розглядається питання формування наукової термінології в галузі гідрології.

Зазначимо, що питань формування української наукової гідрологічної термінології з позицій розвитку лексичної системи мови автори не торкалися; це відноситься до сфери досліджень фахівців-мовознавців.

Виклад основного матеріалу. Наукова термінологія формується під впливом низки лінгвістичних, суспільно-політичних, науково-технічних та культурних чинників, які визначають рівень проникнення її в усі сфери людської діяльності. Основу сучасної української наукової термінології закладено ще у XVIII ст., хоча багато термінів із сільського господарства, будівництва, філософських наук з'явилися значно раніше [11]. Українська термінологія упродовж двох століть є предметом досліджень вчених і фахівців, результати яких свідчать, що українська мова може успішно застосовуватись для творення наукового стилю [9].

В роботі Л.О. Симоненко [9] в розвитку української наукової термінології виділено чотири періоди. Автори даної статті взяли за основу цю періодизацію, але при розгляді формування та розвитку української наукової термінології в галузі гідрології виділили п'ять періодів (табл.).

Таблиця. Періоди в розвитку української наукової термінології (джерело: укладено авторами за [9])

Період	Роки	Примітка
Перший	друга половина XIX – початок XX ст.	діяльність журналу «Основа» та Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Галичині
Другий	1920–1930-і роки	творення української фахової термінології; українська мова стала мовою адміністрування, законотворчості в колишній Українській СРР
Третій	1930-1950-і роки	у зв'язку з ліквідацією Інституту української наукової мови (1933 рік) українське термінотворення припинилося
Четвертий	1950–1980-і роки	створення Словникової комісії при АН Української РСР (1957 р.), розвиток термінологічних досліджень, особливо в 1960-1970-і роки
П'ятий	від 1991 р. - період незалежності України	якісно новий розвиток термінологічної справи в незалежній Україні на засадах української мови як державної

1. Період: друга половина XIX – початок XX століття

У витоків формування української національної наукової термінології стоїть діяльність журналу «Основа» (1861 рік) та Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Галичині, де перші словники з'явилися вже в другій половині XIX ст. [9].

В цей період сформувалось два різні концептуальні підходи щодо розвитку української термінології, які збереглися до теперішнього часу:

–термінотворення, що спирається на застосування народної мови з мінімальним запозиченням іншомовних термінів;

–достатньо широке запровадження в українську мову іншомовних термінів, які отримали міжнародне визнання.

Незважаючи на проведені пошукові дослідження авторам не вдалося знайти україномовні публікації в галузі гідрології, підготовлені в Західній Україні в той час.

В частині України, що входила до складу Російської імперії, наукові праці українською мовою почали з'являтися лише після 1905 р., коли маніфестом царя Миколи II було скасовано дію Емського указу царя Олександра II від 1876 р. про заборону української мови в офіційних сферах діяльності. Проте, до 1917 р. розвитку української наукової термінології в галузі гідрології не спостерігалось. Зокрема, публікації відомого вже на той час українського вченого-гідролога Є. Оппокова були написані виключно російською мовою.

2. Період: 1920 – 1930 роки

Творення української термінології почалося після проголошення Української Народної Республіки. У цій царині плідно працювали: Українське наукове товариство в Києві (голова - М.С. Грушевський), Кам'янець-Подільський університет (ректор - І.І. Огієнко), Українська академія наук (президент - В.І. Вернадський).

Особливо активна розбудова української наукової термінології відбувалася впродовж 1921-1933 років, коли українська мова стала мовою всіх сфер суспільного й політичного життя в Україні. Російськомовні елементи замінювалися власними мовними елементами, а в крайніх випадках - безпосередніми запозиченнями із західноєвропейських мов, коли неможливо було висловити ту чи іншу думку засобами української мови [11].

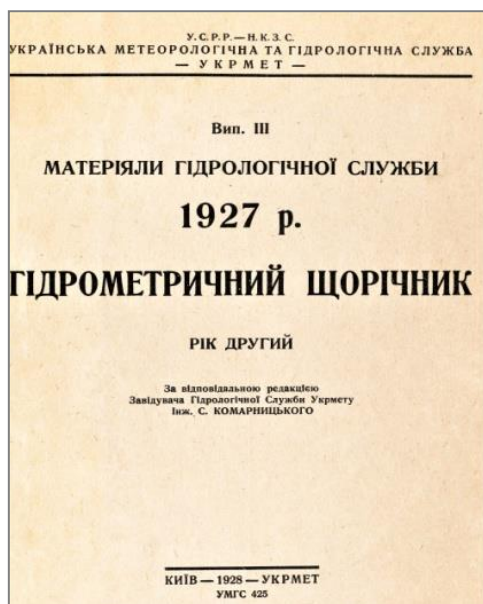
В 1921 р. було утворено Інститут української наукової мови при Всеукраїнській академії наук, основним завданням якого було визначено: «...спрямовувати процес розвитку української наукової мови, виробляти спеціальну термінологію». Науковцями інституту було сформульовано основні засади творення української термінології, які використовуються і в теперішній час. До 1933 р. в інституті було підготовлено та видано близько сорока термінологічних словників із гуманітарних та природничих галузей знань. Спеціальної науково-довідкової літератури з гідрології не було видано, але низка фахових гідрологічних термінів увійшли в інші словники, зокрема, в словник з гідротехніки [9].

Одночасно розбудова української гідрологічної термінології в значній мірі відбувалася як наслідок практичної діяльності для задоволення потреб суспільства. Так, переважна більшість друкованої продукції гідрометеорологічної служби України готувалась українською мовою (рис.1). В цей час виходили наукові монографії та журнали українською мовою, навчальна література, які використовувались в науковій та практичній діяльності, а також при підготовці фахівців відповідного профілю. Серед них можна назвати такі книги, як: «Гідрометрія» (автори А.В. Огієвський та Є.В. Оппоков, 1930 р.) та «Гідрологія» (А.В. Огієвський, 1933 р.).

3. Період: 1930 – 1950 роки

Після 1933 р. почалося політичне переслідування українських мовознавців і, як наслідок, Інститут української мови було ліквідовано. В Україні було впроваджено унікальний радянський винахід: формально національну українську мову не заборонили, але її розвиток визначали не реальні потреби суспільства, а політичні вимоги партійного керівництва держави. Українська наукова термінологія фактично втратила свою автентичність і перетворилась на копію російської. Зокрема, переважна частина матеріалів гідрометеорологічної служби України до 1991 р. друкувалася російською мовою. Кількість наукових та навчальних друкованих видань з гідрології українською мовою значно поступалось російськомовним виданням, які видавались за межами України. За цей час не вийшло жодного українського термінологічного словника з цієї наукової дисципліни.

Зазначимо, що процесу русифікації також сприяло надання російській мові статусу так званої «культурної місії», що передбачало доступ до джерел радянської та світової науки і культури виключно російською мовою [9].

Рис. 1. Українська метеорологічна і гідрологічна служба. Гідрометричний щорічник, 1927 р.

4. Період: 1950 – 1980 роки

Певне «відродження» термінологічних досліджень в різних галузях знань в Україні почалося в другій половині 1950–х років. Цьому сприяло створення в 1957 р. Президією Академії наук УРСР Словникової комісії АН УРСР, якою протягом 1959–1979 років було видано 75 термінологічних словників; з них 22 – тлумачні та тлумачно–перекладні, 14 – довідники, 32 – словники для перекладу [3].

У 1978 р. при Президії Академії наук УРСР створюють Комітет наукової термінології, котрий повинен був продовжити діяльність Словникової комісії, зокрема:

– розробити принципи та методологію створення галузевих терміносистем та впровадити їх у практику;

– обґрунтувати питання стандартизації та уніфікації наукової термінології; впроваджувати термінологічну лексику та термінологічну норму в практику.

Однак, це не стало на заваді подальшому зросійщенню вищої школи й науки в Україні. Із вжитку було вилучено велику кількість слів, що не мали спільних з російською мовою коренів або не були кальками чи прямими запозиченнями з неї. За ці роки не було видано жодного тлумачного словника з гідрології. Радянська система створення нормативних документів вилучила українську мову зі сфери наукової та технічної діяльності; навіть республіканські стандарти колишньої УРСР видавалися російською мовою [18]. Переважна більшість матеріалів гідрометеорологічної служби УРСР також друкувалася російською мовою [19].

5. Період: після 1991 року

Якісно новий період у розвитку української термінології починається з надбанням в 1991 р. Україною незалежності та конституційним закріпленням української мови як державної. Науковці та фахівці з різних сфер знань спільно з мовознавцями розпочали унормовувати науково-технічну термінологію. На регулярній основі стали масово видаватись словники різних типів – перекладні, енциклопедично-довідкові, тлумачно-перекладні, а також словники нових типів.

Важливим напрямом термінознавства стала стандартизація термінології, тобто вироблення термінів-еталонів, які відповідали б усім лінгвістичним і логічним вимогам до термінів. З цією метою в 1992 р. спільним наказом Міносвіти України та Держстандарту України було створено технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології на базі Львівського національного університету «Львівська політехніка».

Активно розроблялись національні стандарти України на терміни і визначення основних понять, що застосовуються в окремих галузях знань. Так, технічним комітетом стандартизації «Гідрометеорологія», створеним на базі Державного комітету України по гідрометеорології, протягом 1990–2000 років було розроблено низку стандартів на терміни

та визначення з метеорології, гідрології, океанології, синоптичної метеорології, авіаційної метеорології, кліматології, сільськогосподарської метеорології. У 1997 р. вперше було розроблено та видано національний стандарт України - ДСТУ «Гідрологія суші. Терміни та визначення основних понять» [18]. Ці стандарти знайшли широке застосування як в гідрометеорологічній службі України, так і в наукових, проектних, виробничих організаціях та навчальних закладах країни, що займаються питаннями проведення гідрометеорологічних спостережень і робіт.

У цей період з'явилися тлумачні словники, у яких висвітлювались питання гідрології, пов'язані з екологією, зокрема «Гідролого-екологічний тлумачний словник» за редакцією А.В. Яцика (1995 р.) [1] та «Гідроекологічний словник», підготовлений М.А. Петровською (2010 р.) [8].

Розвитку термінофонду української мови за часів незалежності, значному його поповненню новими термінами також сприяла світова глобалізація економічних, науково-технічних, соціальних та культурних процесів. В 2000-х роках гідрологічні терміни з англійської мови почали все активніше використовуватися в Україні, чому сприяло впровадження документів Європейського водного законодавства, зокрема Директиви 2000/60/ЄС «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» та Директиви 2007/60/ЄС «Про оцінку і управління ризиками затоплення» а також довідкової літератури, підготовленої під егідою ЮНЕСКО та Всесвітньої метеорологічної організації [16].

Особливістю цього періоду є те, що нові гідрологічні терміни та визначення почали застосовувати в законодавчих та нормативно-правових актах, відомчих нормативних документах гідрометеорологічної служби, органах водного господарства та охорони довкілля, при тому, що вони ще не були унормовані в термінологічному стандарті, або в спеціалізованих словниках, у зв'язку із відсутністю останніх. Більше уваги почали приділяти формуванню термінології в царині проблематики водних ресурсів [17]. Російська масштабна військова агресія проти України, яка почалася 24 лютого 2024 р., привернула увагу наукової громадськості до нових термінів, наприклад таких, як «водний конфлікт» [12].

Проаналізувавши стан питання із функціонування української наукової мови в галузі гідрології, автори прийшли до висновку щодо необхідності проведення упорядкування української термінології в цій науковій сфері з позицій, які:

– враховують прогрес, досягнутий в науках про воду на національному та міжнародному рівнях;

– спираються на спадщину, отриману від українських вчених;

– враховують сучасні тенденції у розвитку української наукової мови.

Результатом цієї роботи стало видання «Гідрологічного словника» [14] та «Гідрохімічного словника» [13] (рис. 2), фактично перших в Україні тлумачних словників з цих наукових дисциплін, пов'язаних з вивченням, використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів.

«Гідрологічний словник» [14] містить понад 1600 термінів і понять, які вживаються в літературі з гідрології, а також низку термінів із суміжних дисциплін – метеорології, географії, геології, екології тощо. У списку літератури Словника міститься 76 літературних і нормативних джерел, зокрема:

– законодавчі акти України (Водний кодекс України, Закон України «Про гідрометеорологічну діяльність» тощо);

– акти Уряду України, що врегульовують питання проведення моніторингу поверхневих вод та управління водними ресурсами;

– діючі державні стандарти України з визначення термінів і понять, які використовують у діяльності, пов'язаній з поверхневими водами суходолу;

– напрацювання провідних українських вчених;

– відповідні нормативні документи, які прийняті в центральних органах виконавчої влади, що формують або реалізують державну політику у сферах гідрометеорологічної діяльності, охорони навколишнього природного середовища, розвитку водного господарства, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів; закордонні напрацювання, які увійшли у водне законодавство ЄС, технічні документи та

науково-довідкова література, видана під егідою ЮНЕСКО, ВМО, Міжнародної асоціації гідрологічних наук.

Рис. 2. Обкладинки «Гідрологічного словника», 2022 р. та «Гідрохімічного словника», 2022 р. [13, 14]

«Гідрохімічний словник» [13] містить понад 900 термінів і понять, які вживаються в літературі з гідрохімії, гідрології та дисциплін, пов'язаних з оцінюванням якості води. У списку літератури Словника міститься 99 літературних і нормативних джерел.

У «Гідрохімічному словнику» враховано зміни, що відбулися в останні роки в нормативній базі сфери оцінювання якості води. Особливо варто відзначити розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.01.2016 р. «Про визнання такими, що втратили чинність, та такими, що не застосовуються на території України, актів санітарного законодавства», яким скасовано застосування на території України нормативних документів колишнього СРСР та Української РСР, що зокрема стосуються якості вод. Натомість, у «Гідрохімічному словнику» наведено терміни, що з'явилися у Водній рамковій директиві Європейського Союзу (2000 р.), пов'язані з моніторингом якості вод [15]

В процесі роботи над словниками [13, 14] автори намагались вирішити два завдання:

– сприяти інтегруванню іншомовних термінів та їх визначень, які увійшли до міжнародної нормативної, наукової та довідкової літератури, в українське фахове середовище;

– сприяти збереженню спадщини культури застосування української наукової мови.

По-можливості, автори намагались уникати «сліпого» калькування іншомовних термінів. Разом з тим, автори не поділяють точку зору, що з української наукової термінології слід максимально вилучити все, що прийшло із міжнародного наукового середовища. Дуже проблематично, примусити науковців та фахівців високої кваліфікації відмовитися вживати терміни, якими вони звикли оперувати упродовж багатьох років, особливо в умовах інтенсивної співпраці з міжнародною фаховою спільнотою. Наскільки це вдалося, автори сподіваються почути від науковців і фахівців, які працюють в царині водної проблематики, бажано також і філологів, після їх ознайомлення зі змістом словників.

Робота над новим ДСТУ «Гідрологія суходолу. Терміни та визначення основних понять». Наступним кроком з упорядкування української наукової термінології є розроблення нової редакції національного стандарту України ДСТУ «Гідрологія суходолу. Терміни та визначення основних понять», який повинен замінити діючий ДСТУ 3517–97 [2]. Над цим зараз працює колектив, до складу якого увійшли, крім авторів статті, науковці та фахівці з Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України, Українського гідрометеорологічного центру ДСНС України, Центральної геофізичної обсерваторії імені Бориса Срезневського ДСНС України, Одеського державного

екологічного університету, а також апарату управління ДСНС України - центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері гідрометеорологічної діяльності.

Завданнями цієї розробки є:

– унормування та затвердження в сферах знань і діяльності, пов'язаних з вивченням, використанням та охороною поверхневих вод, однозначно зрозумілих, несуперечливих термінів у довідковій, технічній та науковій літературі;

– забезпечення однаковості описування об'єктів у процесі гармонізування національних стандартів з міжнародними стандартами.

Очікуваний термін набуття чинності нового стандарту – перше півріччя 2024 року.

На думку авторів подальший розвиток термінологічної справи є одним з актуальних напрямів досліджень не лише з гідрології, а й в цілому у сфері наук про Землю, оскільки різного роду словники та довідники через фахову термінологію дозволяють створювати сукупність знань суспільства на кожному історичному етапі його розвитку. Подальший розвиток науково-технічної термінології, вирішення проблем «спадщини», «запозичень», «транслітерації», «культури застосування наукової мови» вимагає об'єднання зусиль вчених, що працюють у певних наукових дисциплінах та мовознавців [11].

Впорядкуванню наукової гідрологічної термінології сприятиме створення електронних словників, що дозволить на базі застосування сучасних інформаційних технологій розробити фактично не обмежені за об'ємом та доступні широкому загалу користувачів автоматизовані банки термінів та понять, а також систематизувати масиви фактологічних даних для подальшого видання енциклопедичних видань. В рамках вирішення цього завдання доцільно приділити увагу створенню фахових українсько-англійських словників, беручи до уваги надання в 2022 р. Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Висновки. Історія формування української наукової гідрологічної термінології за останній більш ніж 150-и річний період в значній мірі віддзеркалює складний історичний процес становлення України як незалежної держави. Незважаючи на труднощі розвитку на певних історичних етапах, термінологічна діяльність на теренах сучасної України розвивалась, виступаючи потужним чинником утвердження власного стилю української наукової мови, який може задовольнити попит широкого кола вчених та фахівців-практиків, які працюють в царині вивчення, використання та охорони поверхневих вод.

Також доцільно приділити увагу створенню фахових українсько-англійських словників, беручи до уваги надання в 2022 р. Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

В Україні сформувались колективи науковців та освітян, які мають значні напрацювання з розроблення української гідрологічної термінології. Важливо не залишати поза увагою цей напрям досліджень і в подальшому. Особливо це стосується впровадження термінів в практичну діяльність. Серед заходів, які можуть сприяти цьому можна назвати включення питань гідрологічної термінології до програм наукових та науково-практичних заходів, які проводять в Україні з водної проблематики, а також до програм курсових заходів з підвищення кваліфікації фахівців, які працюють в підприємствах, установах та організаціях гідрометеорологічної служби, органах водного господарства, охорони довкілля.

Список літератури

1. Гідролого-екологічний тлумачний словник / За ред. А.В. Яцика. К.: Урожай, 1995. 157 с.
2. Державний стандарт України ДСТУ 3517-97. Гідрологія суші. Терміни та визначення основних понять. К: Держстандарт України. 107 с.
3. Кочан І.О. Українське термінознавство 1960-1990-х років. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології". 2012. № 733. С.24-28.
4. Манукало В.О., Митник Т.Г., Ковальська Л.Г. Міжнародна стандартизація у сфері метеорології та гідрології: історія становлення, сучасний стан та тенденції розвитку. Стандартизація, сертифікація, якість. 2017. № 3(106). С. 57-66.
5. Манукало В.О., Голєня Н.К., Ковальська Л.Г. Стандартизація інформації про екстремальні гідрометеорологічні явища – складова частина управління ризиками стихійних лих. В кн. Проблеми гідрології, гідрохімії, гідроекології. Ніка-Центр, 2019. С. 148-156.
6. Манукало В.О., Митник Т.Г., Ковальська Л.Г., Гальперіна Т.О. Розроблення українських національних нормативних документів у сфері гідрометеорологічної діяльності. Стандартизація, ISSN:2306-5680 **Hydrology, Hydrochemistry and Hydroecology. 2023. № 2 (68)**

сертифікація, якість. 2020. № 5(123). С. 12-20.

7. *Осадчий В.І., Хільчевський В.К., Манукало В.О.* Національна гідрометеорологічна служба в Україні - століття системних спостережень і прогнозів (1921-2021). Український географічний журнал. 2021. №3. С. 3-11.

8. *Петровська М.А.* Гідроекологічний словник. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка. 2010. 140 с.

9. *Симоненко Л.О.* Українська термінографія: стан і перспективи. Мовознавство. 2014. № 4. С.29-35.

10. *Симоненко Л.О.* Українське термінознавство кінця ХХ - початку ХХІ ст. Стан і перспективи розвитку. Мовознавство. 2018. № 3. С.39-47.

11. *Фурт Д.В., Дмитрук Л.А.* Термінологія: навчальний посібник. Кривий Ріг. ДонНУЕТ. 2020. 172 с.

12. *Хільчевський В.К.* Водні та збройні конфлікти – класифікаційні ознаки: у світі та в Україні. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія, 2022. № 1(63). С. 6-19.

13. *Хільчевський В.К.* Гідрохімічний словник. К. ДІА. 2021. 208 с.

14. *Хільчевський В.К., Гребінь В.В., Манукало В.О.* Гідрологічний словник. К: ДІА. 2021. 236 с.

15. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000. Establishing a Framework for Community Action in the Field of Water Policy. 2000. URL.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0060>.

16. International Glossary of Hydrology. WMO, UNESCO, Geneva, 2012. 461p.

17. *Khilchevskiy V.K.* Water resources of Ukraine: assessment based on the FAO Aquastat database. Proceedings 15th International Scientific Conference: *Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment*. European Association of Geoscientists & Engineers, 2021. P. 1-5. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.20215K2005>

18. *Manukalo V.O., Grebin V.V.* Developing the Ukrainian Hydrological Terminology as a Component of Water-Related Activity and its Integration with the International Professional Community//Proceedings of the 16th International Monitoring Conference of Geological Processes and Ecological Condition of Environment, .2022, P.1 - 5. <https://doi.org/103997/2214-4609.2022580007>.

19. *Osadchy V.I., Khilchevskiy V.K., Manukalo V.O.* National Hydrometeorological Service in Ukraine - 100 Years of System Monitoring (1921-2021). *Proceedings 15th International Scientific Conference: Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment*. European Association of Geoscientists & Engineers, 2021. P. 1-5. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.20215K2008>

References

1. Hidroloho-ekolohichniy tlumachnyi slovnyk [Hydrological and ecological explanatory dictionary] / Za red. A.V. Yatsyk. K.: Urozhai, 1995.157 s.2.1. Derzhavnyi standart Ukrainy DSTU 3517-97. Hidrolohiia sushy. Terminy ta vyznachennia osnovnykh poniat [Hydrology of Land. Basic terms and definitions]. K: Derzhstandart Ukrainy. 107 s.

3. *Kochan I.O.* Ukrainske terminoznavstvo 1960-1990-kh rokiv [Ukrainian terminology of 1960s-1990s]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Seriya "Problemy ukrainskoi terminolohii". 2012. № 733. S.24-28.

4. *Manukalo V.O., Mytnyk T.H., Kovalska L.H.* Mizhnarodna standartyzatsiia u sferi meteorolohii ta hidrololohii: istoriia stanovlennia, suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku [International standardization in the field of meteorology and hydrology: history of development, current state and development trends]. Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. 2017. № 3(106). S. 57-66.

5. *Manukalo V.O., Holenia N.K., Kovalska L.H.* Standartyzatsiia informatsii pro ekstremalni hidrometeorolohichni yavyscha – skladova chastyna upravlinnia ryzykamy stykhiinykh lykh [Standardization of information on extreme hydrometeorological phenomena – a component of natural disaster risk management]. V kn. Problemy hidrololohii, hidrokhimii, hidroeolohii. Nika-Tsent, 2019. S. 148-156.

6. *Manukalo V.O., Mytnyk T.H., Kovalska L.H., Halperina T.O.* Rozroblennia ukrainskykh natsionalnykh normatyvnykh dokumentiv u sferi hidrometeorolohichnoi diialnosti [Development of Ukrainian national regulatory documents in the field of hydrometeorological activities]. Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. 2020. № 5(123). S. 12-20.

7. *Osadchy V.I., Khilchevskiy V.K., Manukalo V.O.* Natsionalna hidrometeorolohichna sluzhba v Ukraini - stolittia systemnykh sposterezhen i prohnoziv (1921-2021) [The National Hydrometeorological Service in Ukraine - a century of systematic observations and forecasts (1921 – 2021)]. Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. 2021. №3. S. 3-11.

8. *Petrovska M.A.* Hidroekolohichniy slovnyk [Hydroecological dictionary]. Lviv: VTs LNU im. I. Franka. 2010. 140 s.

9. *Symonenko L.O.* Ukrainska terminohrafiia: stan i perspektyvy [Ukrainian terminography: state and prospects]. Movozaivstvo. 2014. № 4. S.29-35.

10. Symonenko L.O. Ukrainiske terminoznavstvo kintsia XX - pochatku XXI st. Stan i perspektyvy rozvytku [Ukrainian terminology of the late 20th - early 21st centuries. State and prospects of development]. Movoznavstvo. 2018. № 3. S.39-47.
11. Furt D.V., Dmytruk L.A. Terminohiia: navchalnyi posibnyk [Terminology: textbook]. Kryvyi Rih. DonNUET. 2020. 172 s.
12. Khilchevskiy V.K. Vodni ta zbroini konflikty – klasyfikatsiini oznaky: u sviti ta v Ukraini [Water and armed conflicts - classification features: in the world and in Ukraine]. Hidrolohiia, hidrokimiia i hidroekolohiia, 2022. № 1(63). С. 6-19.
13. Khilchevskiy V.K. Hidrokhimichni slovnyk [Hydrochemical dictionary]. K. DIA. 2021. 208 s.
14. Khilchevskiy V.K., Hrebin V.V., Manukalo V.O. Hidrolohichni slovnyk [Hydrological dictionary]. K: DIA. 2021. 236 s.
15. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000. Establishing a Framework for Community Action in the Field of Water Policy. 2000. URL.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0060>.
16. International Glossary of Hydrology. WMO, UNESCO, Geneva, 2012. 461p.
17. Khilchevskiy V.K. Water resources of Ukraine: assessment based on the FAO Aquastat database. Proceedings 15th International Scientific Conference: *Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment*. European Association of Geoscientists & Engineers, 2021. P. 1-5. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.20215K2005>
18. Manukalo V.O., Grebin V.V. Developing the Ukrainian Hydrological Terminology as a Component of Water-Related Activity and its Integration with the International Professional Community//Proceedings of the 16th International Monitoring Conference of Geological Processes and Ecological Condition of Environment, .2022, P.1 - 5. <https://doi.org/103997/2214-4609.2022580007>.
19. Osadchyi V.I., Khilchevskiy V.K., Manukalo V.O National Hydrometeorological Service in Ukraine - 100 Years of System Monitoring (1921-2021). *Proceedings 15th International Scientific Conference: Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment*. European Association of Geoscientists & Engineers, 2021. P. 1-5. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.20215K2008>

Ukrainian scientific hydrological terminology: history of formation, current state and development priorities

Manukalo V.O., Khilchevskiy V.K., Grebin V.V.

The purpose of this article is to acquaint the general public of scientists, educators and practitioners who work in the field of hydrology, use and protection of surface waters of the land with the formation and development of Ukrainian scientific terminology, as well as the developments in this direction of research during the period of independence of Ukraine, which were carried out in the Ukrainian Hydrometeorological Institute the Institute of the State Emergency Service of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine and at the Department of Hydrology and Hydroecology of the Faculty of Geography of Taras Shevchenko Kyiv National University.

The history of the formation of Ukrainian scientific hydrological terminology over the last more than 150-year period largely reflects the complex historical process of the formation of Ukraine as an independent state. Despite the difficulties of development at certain historical stages, terminological activity on the territory of modern Ukraine developed, acting as a powerful factor in the establishment of its own style of Ukrainian scientific language, which can satisfy the demand of a wide range of scientists and practitioners working in the field of studying, using and protecting surface waters.

In Ukraine, teams of scientists and educators have formed, which have significant achievements in the development of Ukrainian hydrological terminology. It is important not to neglect this direction of research in the future. This especially applies to the implementation of terms in practical activities. Among the measures that can contribute to this, it is possible to name the inclusion of issues of hydrological terminology in the programs of scientific and scientific-practical events held in Ukraine on water issues, as well as programs of course events for improving the qualifications of specialists working in enterprises, institutions and organizations of the hydrometeorological service , water management, environmental protection.

The article was prepared based on the results of the authors' work on the development of hydrological normative, educational and scientific reference literature, as well as the study of relevant Ukrainian and foreign literary sources. Achievements, problematic issues are shown, and priority tasks for development in this direction of research are outlined.

Keywords: land hydrology, scientific terminology, formation, development, Ukraine.

Надійшла до редколегії 08.05.2023